

УКРАЇНСЬКЕ АРХІТЕКТУРНЕ БАРОКО: СПІЛЬНЕ ТА ОСОБЛИВЕ

Бароко – це один із стилів європейського мистецтва. Зародився він приблизно наприкінці XVI ст. та був доволі популярним до кінця XVIII ст. Кульмінація його розвитку припала саме на XVII ст., коли явище бароко стало розповсюдженим у більшості країн Європи. Відтоді його ознаки почали виявлятися буквально у всіх сферах культурного життя, починаючи від музики й літератури та закінчуючи архітектурою і скульптурою. З приходом радянської влади в наукових виданнях зникли всі згадки про розвиток бароко в Україні: надто популярною була після 30-х років боротьба з «впливом Заходу». Усі напрацювання дослідників, зокрема М. Драгана, В. Залозецького, В. Щербатівського та інших було вилучено з бібліотек та видавництв. Тому тема бароко в українській архітектурі й на сьогодні є актуальною в контексті вивчення особливостей історії зодчества нашої держави. Для дослідження цього явища історики звертаються до архітектури дерев'яних храмів 16 – 18 століть, багато з яких збереглося до наших днів. Вважається, що саме в цих культових спорудах зароджувалося українське бароко.

Розглянемо українську архітектуру цього періоду. Бароковим спорудам притаманні нагромадження розкішних оздоб, підкреслена декоративність, грандіозність. Ці загальні риси бароко в українських землях втілювалися дуже своєрідно. Більшість церков, як і раніше, на території України будували з дерева. Проте тепер дерев'яне будівництво розвивалося в тісному взаємозв'язку з мурованим. І муровані, і дерев'яні храми зводили за тими самими традиціями, в основі яких лежала тридільна планувальна структура. Українську традицію хрещатих п'ятидільних храмів розпочинає Миколаївська соборна церква в Ніжині (1658). Собор був побудований козаками ніжинського полку на місці старого дерев'яного храму. Іконостас собору вважався одним із кращих по всій Лівобережній Україні. Він займав ширину всього храму. Орнамент іконостасу, густий і соковитий, нагадує іконостаси в Сорочинцях і Гамаліївці. Собор неодноразово горів (1754, 1773, 1798 рр.). Перебудовувався у 2-й половині 19 ст., внаслідок чого втратив цегляний декор й одержав нову форму верху. На захід від собору була збудована двох'ярусна дзвіниця, один із дзвонів якої вагою 400 пудів було відлито 1758 р. на ніжинському заводі братів Чернових, і каплиця, що не збереглася до наших часів. Будівля собору значно постраждала в роки

Великої Вітчизняної війни. Миколаївський храм відреставрували у 80-х роках минулого століття. Були відновлені барочні куполи за аналогами, що були взяті в Троїцькому Густинському соборі. У 1990 р. собор було передано громаді Української Православної Церкви. З того часу і до сьогодні храм є діючим.

Церква Святої Великомучениці Катерини була побудована в 1715 р. братами Семеном і Яковом Лизогубами на честь славної битви чернігівського козацького війська. Під командуванням гетьмана Якова Лизогуба в 1696 р. козаки штурмом взяли ворожу фортецю Азов. Тепер білосніжна п'ятибанна церква служить нагадуванням про великі подвиги й героїзм чернігівських воїнів. За своєю структурою вона подібна до традиційних дерев'яних храмів. За рахунок відсутності горизонтальних ліній на фасаді будівлі церква Святої Катерини здається вище. П'ять золотих куполів розташовані у вигляді хреста. Центральна глава знаходиться на місці перетину двох ліній, нібито проведених від бічних куполів. Усі вікна в церкві мають форму хрестів. Пізніше деякі з вікон були розширені. Катерининська церква має парадні проходи з трьох боків – східного, північного й південного. Церкву часто перебудовували, у результаті чого вона набула дещо асиметричної форми. Однак дефект храму добре приховується завдяки вдалій реконструкції 2004 – 2005 років.

Для архітектурних споруд, що постали за тих часів у Гетьманщині та Слобідській Україні, дослідники послуговуються терміном *козацьке бароко*. Найбільше українських барокових споруд збудовано за правління гетьмана І. Мазепи. Коштом гетьмана спорудили до десяти храмів. За І. Мазепи барокових рис набули споруджені ще за часів Київської Русі собори: Софійський та Михайлівський Золотоверхий, які було відновлено за сприяння гетьмана. Перебудовано в стилі бароко й Успенський собор та Троїцьку надбрамну церкву Печерської лаври. Власне, у такому бароковому вигляді ці храми й зберігаються нині.

Багато храмів збудовано на гроші гетьманів та козацької старшини. Коштом стародубського полковника Михайла Миклашевського було зведено кілька церков на шляху від Стародуба до Києва: у Новгороді-Сіверському, Глухові. Спасо-Преображенська церква у Великих Сорочинцях (1732) була збудована коштом гетьмана Д. Апостола. Церква відзначається багатством декоративного оформлення фасадів у стилі українського бароко. Центральна дільниця храму увінчана багатозаломною банею на 12-гранному світловому барабані. В інтер'єрі панує унікальний дерев'яний 5-ярусний різьблений іконостас, утворений трьома іконостасами. На стіні бабинця – герб гетьмана Данила Апостола.

Отже, необхідно відзначити великий вплив стилю бароко на українську архітектуру як культового, так і цивільного призначення. І не дивно, що саме

цей стиль уособлює козацьку добу. Усвідомлення власної державності, утворення власної політичної еліти й зникнення з історичного обрію верстви, яка все це створила, назавжди викарбувалося в кам'яних пам'ятках бароко.